

Με το βλέμμα του υπερρεαλισμού

Για τον υπερρεαλισμό

Ο υπερρεαλισμός είναι πνευματικό πρωτοποριακό κίνημα που εμφανίστηκε, όσον αφορά τουλάχιστον την ποίηση, μετά το 1924 στη Γαλλία. Αρχηγός του κινήματος είναι ο Αντρέ Μπρετόν και σημαντικοί εκπρόσωποι ποιητές οι Λουί Αραγκόν και Πωλ Ελύαρ. Έντονα επηρεασμένοι από την ψυχανάλυση και μετά τις τραυματικές εμπειρίες του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, οι υπερρεαλιστές προσπαθούν να ξεφύγουν από την πιεστική καθημερινότητα και τη μονοτονία, να απελευθερωθούν από τον έλεγχο της λογικής και να δώσουν μορφή στις εικόνες και τις επιθυμίες του υποσυνείδητου.

Οι υπερρεαλιστές ασχολήθηκαν ιδιαίτερα με την καταγραφή, τη μελέτη και την ανάλυση των ονείρων, τα οποία θεώρησαν μια γνήσια έκφραση και των βαθύτερων επιθυμιών του ατόμου. Προσπαθώντας να διατυπώσουν αυτές τις εικόνες και τις καταστάσεις, υιοθέτησαν τη λεγόμενη *αυτόματη γραφή*, στην οποία «υποτίθεται ότι ο δημιουργός καταγράφει, χωρίς καμιά παρέμβαση της λογικής ό,τι του υπαγορεύει το υποσυνείδητό του». Βέβαια, η απόλυτη άρνηση της λογικής είναι αδύνατη· η υπερρεαλιστική ποίηση όμως, επιμένει στην άρνηση των περιορισμών της λογικής, στη δημιουργία εικόνων που προβάλλονται ανεξάρτητες, ως ένα βαθμό, εντυπωσιάζουν, όμως, με την πρωτότυπη χρήση και συνδυασμό των λέξεων και έχουν στο βάθος ως αφετηρία ορισμένα βασικά θέματα για την ανθρώπινη ύπαρξη (έρωτας, θάνατος, χιούμορ, όνειρο, παράλογο). Για τον λόγο αυτό όσοι έχουν επηρεαστεί από τον υπερρεαλισμό προσκαλούν/προκαλούν τον αναγνώστη να κάνει τη δική δημιουργική ανάγνωση/πρόσληψη που βέβαια λαμβάνει υπόψη τα όρια της γλώσσας.

Σε επίπεδο μορφής οι υπερρεαλιστές καταργούν την παραδοσιακή μετρική (μέτρο, στίχο, ομοιοκαταληξία) και εκφράζονται σε ελεύθερο στίχο, στον οποίο, όμως, ο προσεκτικός αναγνώστης ανακαλύπτει τον ρυθμό, συνυφασμένο πλέον με την ίδια τη φύση της γλώσσας, όπως παρουσιάζεται σε ορισμένες περιστάσεις δεμένες με το θέμα.

Τράμ και Ακρόπολις

Le soleil me brûle et me rend lumineux

Γιώργος Μανουσάκης, Αρχαία Αγορά

Μέσ' στη μονότονη βροχή
τις λάσπες
την τερφήν ατμόσφαιρα
τα τραμ περνούνε
και μέσ' από την έρημη αγορά
– που νέκρωσε η βροχή –
πηγαίνουν προς
τα
τέρματα

η σκέψη μου
γιομάτη συγκίνηση
τ' ακολουθεί στοργικά ώσπου
να φθάσουν
εκεί π' αρχίζουν τα χωράφια
που πνίγει η βροχή
στα τέρματα

τι θλίψη θα ήτανε – Θε' μου –
τι θλίψη
αν δε με παρηγορούσε την καρδιά
η ελπίδα των μαρμάρων
κι η προσδοκία μιας λαμπρής αχτίδας
που θα δώσει νέα ζωή
στα υπέροχα ερείπια

απαράλλαχτα όπως
ένα κόκκινο λουλούδι
μέσ' σε πράσινα φύλλα.

Τόνια Νικολαΐδη, Άσπρα χάρτινα καράβια, όνειρα
χαρούμενα που ταξιδεύουν

Νίκου Εγγονόπουλου, Ποήματα.

Του Αιγαίου

Εικόνες από το Αιγαίο συνθέτουν το θαλασσινό τοπίο του ποιήματος. Οι άνθρωποι ζουν ευτυχισμένοι μέσα στη φύση, στο όνειρο και στην ελπίδα

Οδυσσεάς Ελύτης, Η γοργόνα

I

Ο έρωτας

Το αρχιπέλαγος

Κι η πλώρα των αφρών του

Κι οι γλάροι των ονείρων του

Στο πιο ψηλό κατάρτι του ο ναύτης ανεμίζει

Ένα τραγούδι

Ο έρωτας

Το τραγούδι του

Κι οι ορίζοντες του ταξιδιού του

Κι η ηχώ της νοσταλγίας του

Στον πιο βρεμένο βράχο της η αρραβωνιαστικιά προσμένει

Ένα καράβι

Ο έρωτας

Το καράβι του

Κι η αμεριμνησία των μελεμιών του

Κι ο φλόκος της ελπίδας του

Στον πιο ελαφρό κυματισμό του ένα νησί λικνίζει

Τον ερχομό.

Οδυσσέας Ελύτης, Σύνθεση στο μπλε

Π

Παιχνίδια τα νερά
Στα σκιερά περάσματα
Λένε με τα φιλιά τους την αυγή
Που αρχίζει
Ορίζοντας -

Και τ' αγριοπερίστερα ήχο
Δονούνε στη σπηλιά τους
Εύπνημα γαλανό μες στην πηγή
Της μέρας
Ήλιος -

Δίνει ο μάϊστρος το πανί
Στη θάλασσα
Τα χάρδια των μαλλιών
Στην ξεγνοιασιά του ονείρου του
Δροσιά-
Κύμα στο φως
Ξαναγεννάει τα μάτια
Όπου η Ζωή αρμενίζει προς
Τ' αγνάντεμα
Ζωή -

III

Φλοίσβος φιλί στη χαϊδεμένη του άμμο - Έρωτας
 Τη γαλανή του ελευθερία ο γλάρος
 Δίνει στον ορίζοντα
 Κύματα φεύγουν έρχονται
 Αφρισμένη απόκριση στ' αυτιά των κοχυλιών
 Ποιος πήρε την ολόξανθη και την ηλιοκαμένη;
 Ο μπάτης με το διάφανό του φύσημα
 Γέρνει πανί του ονείρου
 Μακριά
 Έρωτας την υπόσχεσή του μουρμουρίζει - Φλοίσβος.

Οδυσσεάς Ελύτης, *Προσανατολισμοί*

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Βρείτε τις εικόνες που σχηματίζονται στους δύο τελευταίους στίχους κάθε στροφής.
2. Πως αντιλαμβάνεστε τη σημασία του ρήματος *λικνίζω* και ποιο ρόλο παίζει στο ταξίδι της επιστροφής; (δείτε προηγουμένως τις σημασίες που έχει το ρ).
3. Προσέξτε τα ρήματα (ανεμίζει, προσμένει, λικνίζει) στις παραπάνω προτάσεις. Πού έχει την αφετηρία της η κίνηση και προς τα πού κατευθύνεται;
4. Βρείτε παραπέρα τη σημασία που έχουν εδώ τα ρήματα *ανεμίζω* και *προσμένω*. Πώς λειτουργούν κάθε φορά σε σχέση με την εικόνα;
5. Στους τέσσερις πρώτους στίχους κάθε στροφής εμφανίζεται μια σειρά από εικόνες, με εξελικτική πορεία. Μπορείτε να σχολιάσετε την εξέλιξη αυτής της κίνησης που υπάρχει σ' αυτές. Παρατηρήστε και την αύξηση των συλλαβών από στίχο σε στίχο. Πως λειτουργεί αυτή σε σχέση με το βασικό θέμα καθημιάς στροφής.
6. Χωριστείτε σε τρεις ομάδες, μια για το καθένα από τα παρακάτω θέματα. Αφού μελετήσετε τις ιδέες-εικόνες, με τις οποίες αναπτύσσει το κάθε θέμα ο ποιητής, διατυπώστε κι εσείς τις δικές σας προτάσεις για μιαν άλλη ανάγνωση.
 - a. Ο Έρωτας και το Αρχιπέλαγος: Πώς κινείται ο ναύτης
 - β. Ο Έρωτας και το τραγούδι
 - γ. Ο Έρωτας και το καράβι
7. Μελετήστε ξανά το εισαγωγικό σημείωμα για τον υπερρεαλισμό. Βρείτε τις ιδέες και τις εικόνες του ποιήματος που διατυπώνονται σύμφωνα με τις αρχές του υπερρεαλιστικού κινήματος.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Διαβάστε το παραπάνω ποίημα και με βάση τις λέξεις θάλασσα, νησί, όνειρο δοκιμάστε να σχηματίσετε δομές με υπερρεαλιστικό χαρακτήρα.

Λέξεις που έχουν... γούστο.

Λικνίζει: στην καθημερινή χρήση λέμε: η μητέρα λικνίζει το μωρό στην κούνια (λίκνον = η βρεφική κούνια), το κύμα λικνίζει τη βάρκα. Εδώ, όμως: Το νησί λικνίζει τον ερχομό.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

αιθρία, η: η καλοκαιρία, η ξαστεριά

πλέχω: πλέω, κινούμαι

πλους, ο: η πορεία, το ταξίδι του πλοίου

φρεγάδα, η: (στο ποίημα ή στα παλιά χρόνια) πολεμικό πλοίο με τρία μεγάλα κατάρτια

κουπαστή, η: το χοντρό ξύλο στο πάνω μέρος του περιφράγματος που υπάρχει στο κατάστρωμα του πλοίου

θήραμα, το: το κυνήγι ή τα ζώα που κυνηγούμε

λογισμός, ο: η σκέψη, η έγνοια

αναδύομαι: βγαίνω στην επιφάνεια (του νερού)

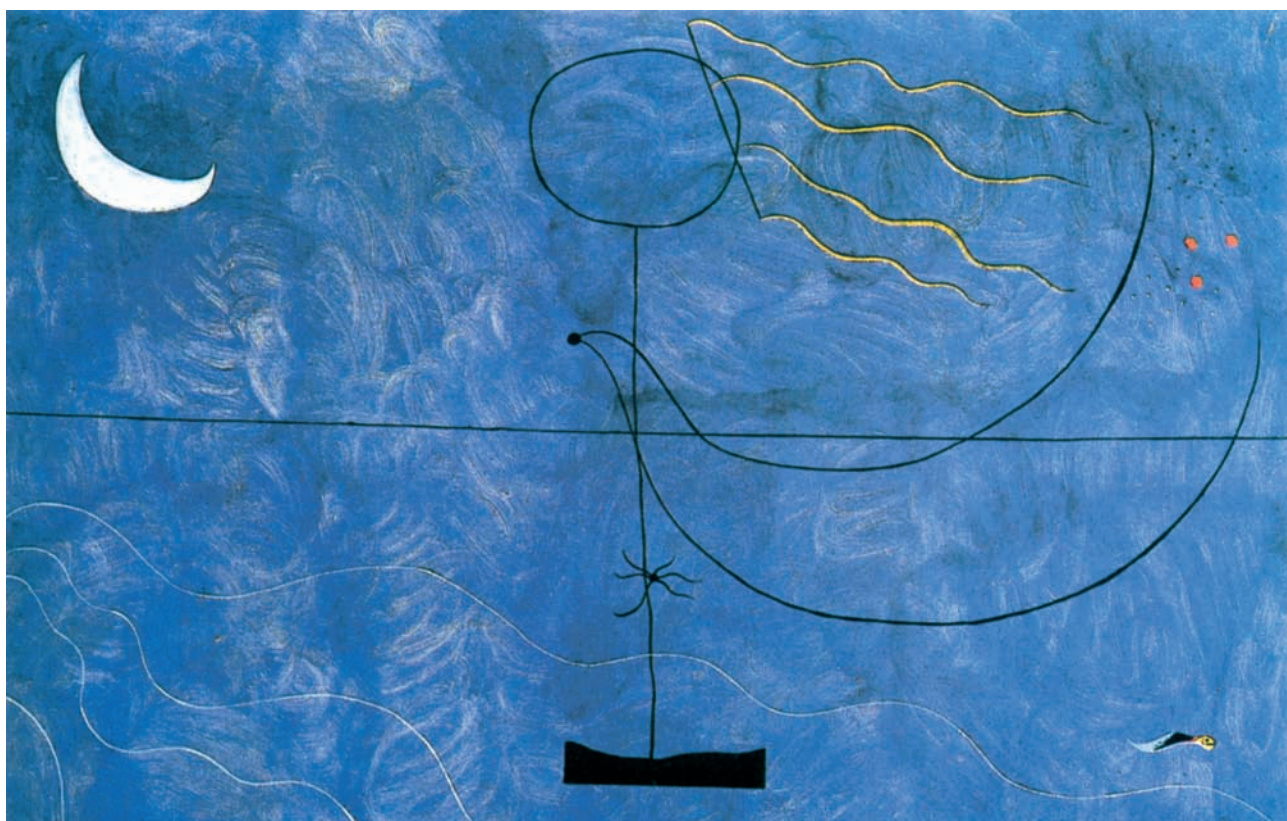
εισδύω: περνώ μέσα στο...

Βασίλι Καντίνσκι, Κίτρινο, μπλε

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι παρατηρεί ο ποιητής ότι υπάρχει στον αέρα;
2. Ποια εντύπωση του δίνει αυτό που βλέπει;
3. Πού φαντάζεται ότι βρίσκεται ο ποιητής, καθώς αγναντεύει;
4. Ποιες και πόσες είναι οι εικόνες που του παρουσιάζονται;
5. Πώς τις χαρακτηρίζει και τι δηλώνει αυτός ο χαρακτηρισμός;
6. Διαβάστε φωναχτά τους στίχους 5-10· παρατηρείτε να επαναλαμβάνονται κάποιοι ήχοι; Αν ναι, ποιοι είναι αυτοί και ποιες εντυπώσεις σας προκαλούν;
7. Ο ποιητής εκφράζει στον τελευταίο στίχο αισιόδοξη διάθεση. Πού νομίζετε ότι οφείλεται αυτή;
8. Παρατηρήστε τον πίνακα του Κ. Γραμματόπουλου και περιγράψτε πώς ζωγραφίζει αυτά που βλέπει;
9. Φανταστείτε ότι βρίσκεστε στην κουπαστή ενός πλοίου και αγναντεύετε ένα άσπρο σύννεφο. Ποιες εικόνες ή σκέψεις σας έρχονται στο μυαλό;

Χουάν Μιρό, Λουόμενη